

SAKSBEHANDLER
Ingrid Melgård
Øystein Hagland
Kaare Stang

VÅR REF.
22/02534-7

VÅR DATO
27.01.2023

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

DERES REF.

DERES DATO

Berit Rustenberg
Petter Helge Knutsen
Sveinsgate 15
3257 LARVIK

Sveins gate 15, gnr./bnr. 3020/2108 Kulturminne-ID 289822 i Larvik kommune - Vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt forslag om fredning for Sveins gate 15. Forslaget har vært på høring hos berørte parter og offentlig ettersyn. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

VEDTAK:

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19 freder Riksantikvaren Sveins gate 15, kulturminne ID 289822, gnr./bnr. 3020/2108, i Larvik kommune.

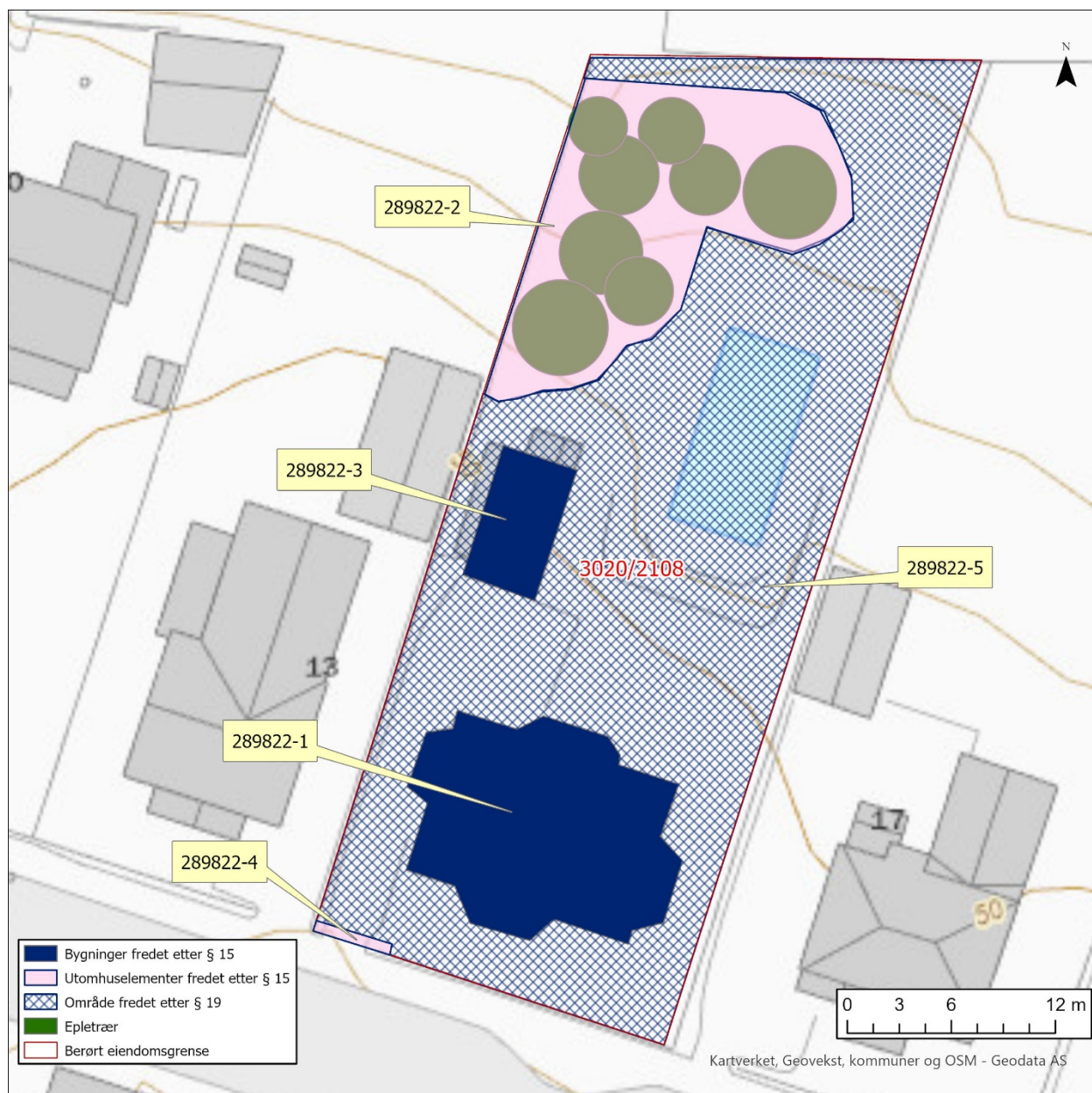
Omfanget av fredningen

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter:

1. Område med de åtte epletrærne i hagen, avmerket på kartet under. Annen vegetasjon inngår ikke i fredningen.
2. Hovedbygningen. Fredningen omfatter bygningens eksteriør og de tre stuene i 1. etasje med:
  - a. planløsning
  - b. gulv (Larviksparkett)
  - c. dører med håndtak på skyvedørene
  - d. peisen i biblioteket
  - e. mezusa (beholder med jødiske bønner) på dørkarmen inn til biblioteket
3. Garasjen. Fredningen omfatter bygningens eksteriør og opprinnelig volum med unntak av de yngre tilbyggene mot nord og vest.
4. Portene til Sveins gate 15 med tre porter og tre granittstolper.

Fredningen etter kulturminneloven § 19 omfatter:

5. Fredningen etter kulturminneloven § 19 omfatter resten av eiendommen avmerket på kartet under.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare Sveins gate 15, som et viktig og godt bevart eksempel på en boligeiendom for en jødisk familie fra begynnelsen av 1900-tallet. Fredningen skal bidra til at den jødiske befolkningens liv og historie i Norge blir tatt vare på som del av vår felles historie. Fredningen representerer et fysisk og visuelt vitnesbyrd over hvordan en jødisk familie ble offer for forfølgelse under norsk holocaust i en småby under andre verdenskrig.

Formålet med fredningen av trærne i hagen er å sikre disse som viktige og symbolske minner om alle de jødiske barna i familien Sachnowitz, og som vitnesbyrd om familiens liv i Larvik før krigen.

Formålet med fredningen av bygningenes eksteriør er å sikre bygningenes arkitektur. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen,

så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet med fredning av interiøret i de tre stuene i første etasje i hovedbygningen er å bevare rominndeling, dører, gulv, peis og mezusaen.

Formålet med fredningen etter § 19 av området rundt bygningene er å sikre eiendommens helhet og sammenheng mellom bygningene, trærne og den øvrige hagen. Formålet er videre å opprettholde anleggets karakter som villaeiendom med romslig hage, slik det fremstår med en forhage mot gata, større hage bak mot nord med frodig og variert vegetasjon, samt stakittgjerde rundt hele eiendommen.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner.

Kulturminne fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 6.
3. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør. Ved endring eller fjerning av garasjens nyere påbygg som ikke er fredet, må endringer forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.
4. Det er ikke tillatt å endre romløsning, konstruksjon eller fjerne dører, gulvet med Larviksparkett, mezusaen eller peisen i de tre stuene i 1. etasje.
5. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
6. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra fylkeskommunen.
7. Utover ordinær skjøtsel er det ikke tillatt å endre epletrærne i vesentlig grad. Det er ikke tillatt å fjerne epletrærne. Inngrep innenfor treets rotsone tillates ikke. Treets rotsone regnes som største omkrets av treets krone. Epletrær som må felles på grunn av sykdom, skade eller alder, skal erstattes med samme type og plantes i samme punkt eller så nær som mulig. Dersom samme type

epletre ikke finnes lenger, skal man erstatte treet med tilsvarende som ett som allerede finnes i hagen.

Kulturminne fredet etter kulturminneloven § 19

8. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep.

Følger av fredningen

Lovhenvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17 og 18 og 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven §§ 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke fylkeskommunen om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider.

Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet ledd.

Fylkeskommunen kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Villaeiendommen i Sveins gate 15 i Larvik ble oppført av ekteparet Sara og Israel Leib Sachnowitz i 1922/23. Sveins gate 15 er en stor villa med frodig hage, oppført i byggmesterstil med jugend og nyklassisistiske trekk av byggmester Arnesen fra Nanset i Larvik. Selve hovedbygningen har jugendelementer som buede arker og karnapper. Garasjen ble satt opp av Herman Sachnowitz i 1954 og er en enkel garasje som ligger i eiendommens vestgrense. Portene inn til eiendommen ble også satt opp av Herman Sachnowitz. Store hager med frukttrær er typisk for perioden og for området, og i Sveins gate 15 fikk hvert av de åtte barna i familien sitt epletre av ulik type. Bak garasjen, og nordover og i en krans mot eiendomsgrensa i nord, står fremdeles alle de åtte epletrærne Israel Leib Sachnowitz plantet for hvert av barna sine.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Eiendommen Sveins gate 15 har stor kunnskapsverdi og formidlingsverdi som et godt bevart eksempel på en bolig for en jødisk familie. Hovedbygningens eksteriør fremstår i hovedsak da den var ny i 1922/23, selv om den har ny kledning, nye vinduer og nytt tak. Kledningen er kopi og vinduer ligner de opprinnelige, men mangler smårutede felt i de øverste vindusfeltene.

Eiendommen er et vitnesbyrd over hvordan familien ble offer for forfølgelse under andre verdenskrig. Familiens historie er godt kjent gjennom Herman Sachnowitz' bok «Det angår også deg». Boken brukes i undervisning og er et betydelig bidrag til kunnskap om jødeforfølgelsen og holocaust under 2. verdenskrig. I boken har omtalen av stuen i Sveins gate 15 en viktig plass, som et sted hvor familien hadde det godt. Stuenes romløsning og opprinnelige elementer som dører, peis og mezuzah er derfor fredet.

Sveins gate 15 har et viktig personalhistorisk perspektiv. Herman Sachnowitz hadde sine barndomsår i Sveins gate 15, og overtok eiendommen etter krigen i 1945. Han fikk stor betydning for eiendommen. Herman var opptatt av biler og fikk bygd seg garasje i 1954, som nå er fredet. Gulvene i stuen ble lagt av Herman og inngår i interiørfredningen.

Eiendommen har en frodig hage hvor mange av de opprinnelige buskene og trærne fremdeles vokser og gror. Epletrærne er plantet i en krans i hagens nordvestre hjørne. Det er ett epletre for hvert av barna, og trærne har sterk opplevelsesverdi formidlingsverdi.

Historien om holocaust i Norge er sterkt knyttet til Sveins gate 15 og boligen. Det er i dag få boliger bevart fra den jødiske befolkning fra mellomkrigstida. Eiendommen rommer både minoritetshistorie og sosialhistorie og har pedagogisk verdi. Fredningen

Sveins gate 15 kompletterer fredningen av Berg fengsel (fredet 18. november 2014), hvor jødiske menn, herunder Sachnowitz familien, ble holdt fanget under grusomme forhold.

Samtidig er anlegget en typisk villa fra 1900-1930. Store villaer bygd i byggmesterstil med tilhørende romslige hager, er et trekk i perioden, og forteller om fremveksten av den norske middelklassen og urbaniseringen i Norge.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av freding

Vestfold og Telemark fylkeskommune har gjennomført en tilstandsvurdering av bygningene.

Det er to bygninger som er omfattet av fredingen. Bygningene er godt vedlikeholdt og har ordinært behov for løpende vedlikehold. Ut ifra gjeldende Norsk Standard EN - NS 16096 vil dette si at anlegget som helhet har TG 1.

Fredningen medfører ikke vesentlige økonomiske kostnader for staten.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem, av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift 15. februar 2019 nr. 127 om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Sveins gate 15, gnr./bnr. 3020/2108 ligger i Larvik by, Larvik kommune. Eiendommen eies av Berit Ingrid Rustenberg og Petter Helge Knutsen. Eiendommen ligger i uregulert område, som i kommunedelplan for Larvik by 2021–2033 er merket til boligformål. Bygningen er merket på kommunens temakart som *bygg med antikoarisk verdi* og har bestemmelser om bevaring i kommunedelplanen.

Skjøtselsplan

Det kan utarbeides en skjøtselsplan for epletrærne og hagen. Skjøtselsplanen kan inneholde oversikt over eplesorter, hvordan trærne skal beskjæres og ha beskrivelse av årlig vedlikehold og gjødsling ol. Utarbeidelse av skjøtselsplan vil kunne motta tilskudd. Planen skal godkjennes av fylkeskommunen.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturminneforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter.

Det er ikke registrert sårbare eller truede arter i området som inngår i fredingen. Det er derimot registrert gulspurv (*Emberiza citrinella* Linnaeus 1758), på naboeiendommen i nord (Dr. Holms vei 14.). Gulspurv er en sårbar art (kilde Artsdatabanken.no) som er i sterk nedgang. Å bevare fruktrær og hager anses som positivt for denne sårbare arten.

Fredingen av eiendommen Sveins gate 15 med trær kommer ikke i konflikt med naturverdier eller påvirke naturmangfoldet i negativ retning. Fredningen innebærer ingen endringer av nåværende situasjon.

Bakgrunn for fredningen

I forbindelse med Riksantikvarens satsing på nasjonale minoriteters kulturminner, er et utvalg av jødiske kulturmiljøer i Norge valgt ut for fredning. Bakgrunnen for denne nasjonale satsingen er en kartlegging av fredete kulturminner i Norge fra 2011, der det ble avdekket at få kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter er representert på fredningslisten. Som et ledd i Riksantikvarens fredningsstrategi skal man løfte frem og få økt kunnskap om nasjonale minoriteters kulturminner og frede et utvalg av disse. Kulturminnene som velges ut til fredning skal være representative for jødisk liv og historie og bidra til å ivareta jødisk historie i en europeisk sammenheng. Arbeidet er forankret i de europeiske rammekonvensjonene om vern av nasjonale minoriteter av 1993, St. Meld 16 (2004-2005), Meld. St. 35 (2011-2012) og Meld. St 16 (2019-2020).

Dialog, involvering og eiermedvirkning

Fylkeskommunen har i fredningsprosessen holdt møter og hatt gjennomgang av fredningsmaterialet underveis med eierne av Sveins gate 15.

I forkant av oppstart av fredningen for Sveins gate 15, hadde Riksantikvaren etablert en referansegruppe hvor representanter fra den jødiske befolkningen aktivt deltok sammen med sentrale kompetansemiljøer og kulturmiljøforvaltningen. Innspill fra denne gruppen, og fra landets fylkeskommuner, ble samlet i en nasjonal oversikt kulturminner knyttet til den jødiske befolkningens liv og virksomhet. Basert på denne oversikten, har Riksantikvaren valgt ut enkelte kulturminner for fredning og Sveins gate 15 i Larvik er et av disse.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart av fredning

Vestfold og Telemark fylkeskommune startet fredningssaken for Sveins gate 15 den 7. juni 2022. Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1 meddelt eieren, kommunen og interessenter i brev av 7. juni 2022. Samtidig ble dette kunngjort i avisene Østlandsposten og Sandefjords Blad.

Det kom inn to merknader til oppstartsmeldingen:

Marion Gamain og Rita Porat, Herman Sachnowitz´ døtre var positive til fredningen. De skrev at fredning av deres barndomshjem med epletrærne ville bidra til at minnet om deres familie vil leve videre.

Eierne av Sveins gate 15, Berit Rustenberg og Petter Knutsen, var positive til fredningen og kom med opplysninger om endringer som er foretatt i deres tid på eiendommen. Opplysningene fra eier om endringer som er gjort på eiendommen, ble tatt med i fredningsdokumentasjonen.

Etter melding om oppstart av fredning ble portene ved innkjøringene inkludert under kulturminneloven § 15 fremfor § 19.

Offentlig ettersyn

Vestfold og Telemark fylkeskommune utformet etter varsel om oppstart et fredningsforslag. Fredningsforslaget ble sendt på høring til berørte parter og lagt ut til offentlig ettersyn i perioden 19. september- 31. oktober 2022. I samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 2. ble høringen kunngjort i avisene Sandefjords Blad og Østlandsposten, samt Norsk lysingsblad.

Det kom inn følgende fire merknader til høringsforslaget:

1. *Berit Rustenberg og Petter Knutsen, eiere av Sveins gate 15.*
Eierne bekrefter at de er positive til fredningen og har ingen merknader til forslaget.
2. *Larvik Historielag*
Historielaget er svært positive til at Sveins gate 15 fredes og anser dette som viktig for byens historie. Historielaget berømmer at høringsforslaget behandler både bakgrunn, arkitektur og personalhistorie med stort alvor.
3. *Tommy Lundmark, Umeå, Sverige.*
Tommy Lundmark er svensk journalist som skriver populærhistorie. Han har forsket på det nazistiske Hedininstituttet som ble opprettet av Heinrich Himmler i 1943. Insituttet drev raseforskning og kan knyttes til både konsentrasjonsleire og rasebiologisk motivert masse mord. Lundmark opplyser om at Frank Sachnowitz var et av instituttens offer.
4. *Eirik Brazier, historiker og 1. amanuensis på lærerutdanningen Universitetet i Sørøst-Norge.* Eirik Brazier bor i Larvik og har forsket på og skrevet om ulike sider ved 2. verdenskrig. Eirik Brazier har undersøkt om det er mulig å finne kilder på den tyske okkupasjonsmaktens bruk av Sveins gate 15 fra 1941/42 til 1945. Brazier kan bekrefte opplysningene som allerede var innarbeidet i fredningsforslaget, men har ikke funnet opplysninger om bruken utover dette.

Vestfold og Telemark fylkeskommunes merknad til høringsinnspillene:

Vestfold og Telemark fylkeskommune takker for innspill og merknader. Alle merknadene er positive, og fredningsforslaget er derfor ikke endret etter offentlig ettersyn.

Politisk behandling

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt kommunen 2. november 2022. Fredningssaken ble behandlet i Larvik kommunestyre 14. desember 2022. Forslag om fredning ble enstemmig vedtatt med følgende forslag til endring i fredningsforslaget:

«Larvik kommune foreslår at setningen i fredningsforslaget som omhandler den «tyske okkupasjonsmaktens antisemittisme» under kapittelet «Begrunnelse for fredning» endres til: «Eiendommen i Sveins gate 15 har stor kunnskapsverdi som et godt bevart eksempel på en bolig for en jødisk familie, og er et vitnesbyrd over hvordan de ble offer for antisemittisme under den tyske okkupasjonen».

Vestfold og Telemark fylkeskommunes merknad til kommunens vedtak:

Forslaget fra Larvik kommune gir rom for at det ikke kun var okkupasjonsmakten som opptrådte antisemittistisk, men også nordmenn. Vestfold og Telemark fylkeskommune/Kulturarv er enige i at en slik presisering er en forbedring av begrunnelsen for fredningen og har derfor endret ordlyden i forslag til fredning, samt i fredningsdokumentasjonen.

Riksantikvarens behandling av fredningssaken

Vestfold og Telemark fylkeskommune oversendte endelig fredningsforslag og fredningsdokumentasjon til Riksantikvaren 22. desember 2022.

Riksantikvaren vil takke alle involverte parter og fylkeskommunen for et godt utarbeidet forslag til fredning.

Riksantikvaren har etter høring og politisk behandling endret omfanget av området rundt epletrærne etter kulturminneloven § 15 for å sikre en enklere forvaltning. Det ble vurdert at omfang basert på kronen til et levende epletre kunne gi usikkerhet og dertil utfordrende forvaltningssituasjon. Endringen er ikke vesentlig og innebærer ikke endrede bestemmelser eller behov for ny høring.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Geiran
riksantikvar

Turid Kolstadløkken
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

Fredningsdokumentasjon (til alle)

Fredningsdokumentasjon del 2 -interiør (u.off)

Dispensasjonsveileder

Informasjonsark «Å eie et fredet hus»

Kopi til: Jødisk Museum i Oslo, Calmeyersgate 15 B, 0183 OSLO/ Det Mosaiske Trossamfund, Bergstien 13, 0172 OSLO/ Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Larvik kommune, Postboks 2020, 3255 LARVIK/ Vestfold og Telemark fylkeskommune, Postboks 2844, 3702 SKIEN/ Det Jødiske Samfunn i Trondheim, Arkitekt Christies gate 1B, 7012 TRONDHEIM/ Jødisk museum Trondheim, Postboks 3563 Hospitalsløkkan, 7419 TRONDHEIM/ Rita Porat/ Marion Sachnowitz Garmain